

Småstykker

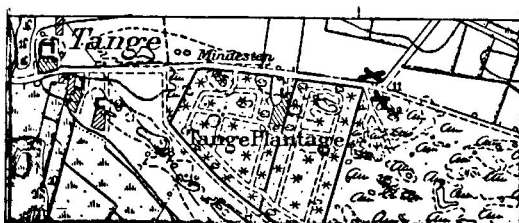
En Gudenaaboplads ved Ribe Aa

En Dag for flere Aar siden gik jeg en Tur i Tange Bakker, som ligger ca. 3 Kilometer Øst for Ribe. Dette ejendommelige, kuperede Terræn med de mange tildels lyngklædte Sandbanker liver op i det flade Eng- og Moscareal øst for Byen. Sandt at sige er der ikke noget paaviseligt oplivende ved selve Bakkerne; Vegetationen er sparsom, Sandpletter skinner igennem hist og her, men »Lærken sin Trille i Ørkenen slaar«, og ogsaa her er Græsset grønt og Himlen kan være blaa og spænde videre her end i min østjydske Hjemstavn, hvis tredie Dimension, de svungne Bakker ved Mariager Fjord, jeg i nogen Grad har savnet i det flade vestjydske Land.

Men Tange Bakker er ogsaa en Slags Bakker, og jeg havde som ofte før gaaet en Tur rundt herude og var paa Vej hjemover, da jeg lige paa det Sted, hvor jeg gaar ud paa den Vej, som fører fra Ribe gennem Tange og over Kæret mod Nord, hvor den støder til Ribe—Obbekjær Vejen, 5 Meter fra Nordøsthjørnet af Plantagen ser en Flækkeskraber ligge i Sandet. Jeg samler den op og finder, idet jeg bøjer mig, endnu een, og ved at afsøge Stedet finder jeg en halv Snes Flintsager.

Jeg tænkte mig ikke den Mulighed, at jeg stod overfor en Boplads, og min Mening om Fundet var den, at en Spejder, som med sine Kammerater havde været ude i det gamle Bindingsværkshus i Tange Bakker, som nu bruges til Spejderhytte, havde tømt sine Lommer for opsamlede Flintsten, og Skam faa ham, tænkte jeg, at han ikke passer bedre paa sine Ting.

Et Par Aar efter fandt jeg ligesaa tilfældigt paa samme Plads igen en halv Snes Flintstykker af

Tangebopladsen, mærket med Kryds.

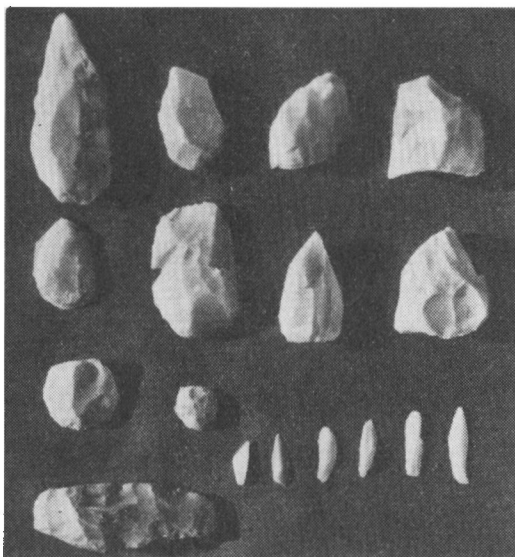
samme Karakter, og ved at rive Sandoverfladen let igennem med Fingrene, kom adskillige Stykker til Syne, heriblandt flere Stykker ildskørnet Flint. Jeg gemte Sagerne og besluttede at holde Stedet under Observation. Interesserede Folk og Beboere i Nærheden, som jeg talte med om Sagen, kendte intet til nogen Boplads paa Stedet.

Vejen, som fra Tange gaar udover Kæret mod Nord, har et umotiveret Sving cirka midtvejs, og man paabegyndte for et Par Aar siden at forbedre en Ændring af Vejføringen. Paa det nye Vejstykkets Plads udgravedes Mosejorden, og i denne Udgravning fyldte man Sand, som man hentede i Nærheden, nemlig der, hvor Vejen ved Plantagen svinger ud over Kæret, og det var altsaa lige over-

for min lille 5 x 5 Meter Boplads. Den Nord for Vejen liggende Mark højner her saa meget, at der kunde tages tilstrækkeligt Sand uden at gøre større Indhug i det dyrkede Areal. Man gravede bort i ca. en Meters Højde og ned til i Niveau med Vejen. Paa denne nye Jordoverflade fandt jeg nu saa store Mængder Flintaffald, at jeg ikke var i Tvivl om, at jeg stod overfor en Boplads. Og da kun Vejen adskiller det før omtalte Sted fra det nye og Sagerne iøvrigt er samme Karakter, er der vist ingen Tvivl om, at det er samme Plads, og jeg har da heller ikke holdt Fundene fra de to Pladser adskilt fra hinanden. Paa meget kort Tid har jeg opsamlet flere Hundrede Stykker. Fælles for de fundne Sager er, at de er af ringe Størrelse. Og ved at konferere med Johannes Brøndsted: Danmarks Oldtid bestemte jeg Fundet som tilhørende Gudenaakulturen. Et Udvalg af Sagerne, som jeg sendte Nationalmuseet, kom tilbage med Bekræftelse herpaa.

I den følgende Tid opsamlede jeg paa Pladsen ca. 1000 Stykker Flint. En Del selvsagt Affald, men Høsten af gode Stykker er dog stor nok til, at jeg har kunnet finde de Typer, som man kan vente at finde i en Gudenaaplads, dog har jeg ikke fundet Stykker, som jeg tør betegne som Tværpile, ligesom jeg ikke er sikker i Bestemmelsen af Stikler. Sagerne er udpræget mikrolitiske, Blokke, Knuder, Blokskrabere, Mikroliter, alt af det lille Format, en Dame-Arkæolog vil sikkert sige, at de er »søde«! Af Økser har jeg fundet to, en Kærneøkse fundet paa Overfladen og en Skiveøkse fundet ca. 20 Centimeter under Jordoverfladen. Denne Skiveøkse, som forøvrigt er ildskørnet, er af en anden Karakter end de øvrige Sager, og er efter Nationalmu-

seets Mening fra en yngre Periode af Gudenaatiden. Jeg havde ellers forbudt mig selv at grave, fordi jeg vilde have kyndige Folk til at forestaa dette Arbejde, men mine smaa Piger, som sammen med min Kone var med, naar Far skulde samle

Øverste Række: Kerneøkse, Skiveskraber, Blokskraber, do. 2. Rk.: Skiveskraber, Skraber, Blokskraber, Blok. 3. Rk.: Skiveskraber, Mikroblok, 6 Mikrolitter. Nederst: Økse fra en senere Periode.

Flintesten, vilde gerne have noget Sand at bage Kager af. Saa gravede jeg ned, der hvor de sad, og fandt Øksen!

Nu havde jeg været saa uforsigtig at snakke Fund med andre, og Resultatet blev da ogsaa, at andre afsøgte Pladsen og forsynede sig, f. Eks. kom et Reservepostbud, som paa sin Rute passerede

Stedet, en Dag hjem med Lommerne struttende af ringlende Flint, men han og andre med ham er i Anledning af Fundet blevet bidt af en gal Arkæolog og har skaffet sig Litteratur om Oldtiden. Det maa man glæde sig over, saa kan alvorligt arbejdende Arkæologer maaske misbillige, at udenforstaaende her paa en ny Gudenaaplads gaar og samler Flint som Høns pikker Korn. Men Pladsen venter endnu paa Mændene, som vil grave. Iøvrigt skrider løs Sand ned og dækker en Del af det ca. 5 x 30 Meter store Omraade, hvor der er fundet Flint, og det er vel kun et Spørgsmaal om Tid, hvortil Stedet skal ligge som det gør, i hvert Fald er der læsset Murbrokker og andet Affald af lige ved Stedet, som kunde tyde paa forestaaende Arbejde.

Ny Gudenaaplads? Helt ny er vor Plads vist ikke. For 80 Aar siden fandt en ung Møllersvend, Niels Jensen, i Tange paa en Plet ved en sandet Vej en lille Samling Oldsager, som nu er at finde i Museet i Aarhus. Fundet, bl. a. bestaaende af nogle Mikroliter, tog man ikke særlig Notits af, det var før den unge Lærer Frode Kristensen i Tørring begyndte at interessere sig for disse Gudenaasagers særlige Karakter, men dette Fund er antagelig det første Fund fra Gudenaakulturen, og sandsynligvis hører det til noget af det ældste. Therkel Mathiassen mener dette i sin Omtale af Fundet i Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1937. Sammesteds nævnes Bopladserne Tange Nord og Tange Syd, og jeg har et Par Gange afsøgt Terrænet mod Syd for at finde endnu en Plads, men har kun et Par Steder fundet Flint, det ene Sted ganske vist et typisk Gudenaastykke, en Flække-skraber, 4½ cm. lang og med udbuet Æg, et an-

det Sted noget ubestemmeligt Flint med et Par usikre Redskaber. Therkel Mathiassen skriver iøvrigt, at Niels Jensens Plads ved den store Undersøgelse af Gudena-Bopladserne i 1935—36 ikke kunde genfindes.

Jordbunden paa vor Plads er den af Gudenaakulturens Folk foretrukne, let Sandjord, og Stedet er ligeledes typisk for disse Boplads, Tange (1317: Tangæ. 1215: Tunge) svarer til sit Navn, er omgivet af lave Eng- og Mosearealer og har rimeligvis, da Bopladsen var beboet, været helt omgivet af Vand.

Nu burde jeg give en detaljeret Beskrivelse af Fundene. Aarbogen er en Institution med store Traditioner, men Redaktøren har givet mig Lov til at skeje ud og behandle Emnet mindre videnskabeligt, og jeg har da ogsaa kun arbejdet og skrevet som Arkæofil og ikke som Arkæolog. Arkæofil er et af mig selv konstrueret Ord, jeg har i hvert Fald aldrig set det anvendt, men det dækker her ganske udmærket og kan vel forsvares, dannet som det er analogt med f. Eks. Diskofil og Bibliofil. Arkæologer kan tælles og overses, men Arkæofiler er der flere af. Arkæologerne træffer dem og Bibliotekarerne kender dem. Hvorfor er vi Arkæofiler? Hvem kan granske Hjerter og Nyre. Virkelighedsflugt? Samlermani? Hvem ved, ligemeget, vi har det dejligt derude i Marken og herhjemme ved Bøgerne, og ikke mindst, naar vi skal fortælle vore Børn, hvad Flinten fortæller os. Børn har en rumlig Fantasi, og der er ikke noget Jerntæppe mellem Stenalderens Folk og os, efter at de har faat forklaret, hvad de forskellige Redskaber har været anvendt til, og efter at have set et Billede af en Kerneøkse, som sandsynligvis er fremstillet til Brug som et

Stykke Legetøj, er der ingen Afstand, uden den i den for Børnene ufattelige Tid, imellem Gudenaafamilien og vor egen lille Familiekreeds.

T. M. Sørensen.

Nogle Skamler

Esbjerg Museum fik i Foraaret 1954 en Teater-skammel foræret af Fru Kommissionær Jørgen Pedersen, Esbjerg, som fortæller, at Skamlen er Arve-gods efter Tanten Marie Kjær, født paa Kalvslundgaard ved Ribe den 20. Maj 1844.

Tanten var i 1860'erne flere Gange i København, — en Gang i længere Tid. Hun var meget interesseret i Teater og Musik.

1882 kom hun til Ribe hos en Broder Hans Kjær, der havde Højskolehjemmet, som hun overtog i 1893 og drev videre til omkring Aarhundredskiftet, da det blev udforpagtet, selv beholdt hun Lejligheden, til hun den 3. Februar 1925 døde.

Den lille, fine Skammel til at slaa sammen og putte i Tasken, er ikke en Hjemmeskammel til Brug under Syning som Fodhviler, men sikkert kun brugt i Teatret for at løfte Fødderne saaledes, at Frøken Maren Kjær paa sit Skød kunde have liggende Teaterkikkert, Program og lignende, der ellers let kunde glide ned paa Gulvet, Stolene var høje i Teatret den Gang.

Skamlen er 27 cm lang, 11½ cm bred og Benene 8½ cm høje og er fastgjort med Hængsler, og kan slaas ned; mellem de opslaaede Ben kan der løftes en Liste 3 cm bred paa Højkant. — Benene staar da stive.

Skamlen er smukt udskaaren, midt paa Overfladen sidder et Broderi. Skamlens Ben er ligeledes smukt udskaaret.

*

Et Foto og Beskrivelse af Skamlen blev sendt til Museumsinspektør, Fru Ellen Andersen, Nationalmuseet. — Hun skrev følgende:

»Jeg kender Typen, vi har en lignende her paa Museet, men Navnet Teaterskammel kender vi

En Teaterskammel.

ikke. Skamler i det hele taget synes først at komme frem i Slutningen af 1700-Aarene.

Muligvis staar den forøgede Brug af Skamler i 1800-Aarenes første Halvdel i Forbindelse med det tyndsaalede hæleløse Fodtøj, som Damerne brugte paa den Tid.«

*

Esbjerg Museum har i Efteraaret 1954 modtaget Rejseskamlen af Fru Marie Lovise Hansen, Kongensgade 32, Esbjerg.

Skamlen er benyttet af Fru Hansens Bedstemoder, Fru Langer, gift med en Raadhusbetjent i Hamborg.

Skamlen blev benyttet som Fodskammel af Fruen, naar Familien tog paa Rejse med Dagvognen (i Tiden omkring 1860).

Skamlen er 26 cm lang, 12 cm bred, Benene 10 cm høje, og af blankpoleret Mahognitræ, hele Overfladen er dækket af Broderi.

En Rejse-skammel.

Da Museet fik den første Skammel, blev der af Museumsfolk udtalt, at Skamlen fra Ribe maaske var et Stykke Husflidsarbejde lavet paa Bestilling.

Navne i vort Sprog er stadig paa Vandring, — Ord glider bort og nye kommer.

Ordet Skammel blev før Aarhundredskiftet ofte anvendt i daglig Tale, — f. Eks. Fodskammel, Mal-keskammel, Bikubeskammel, Kirkeskammel, Pyn-teskammel, Siddeskammel, Bordskammel, Hare-

skammel (naar Leen hares), Vognskammel, Drejeskammel, Skomagerskammel og sikkert flere. — Nogle faa bruges endnu, men de fleste hører man sjældent.

Skamler fremstilledes paa flere Maader, undertiden bare et kort Brædt med to endnu kortere Stykker sømmet under nær hver Ende som Ben. Det almindelige var dog et noget sværere Stykke Træ med Huller til 3 eller 4 Ben, kortere eller længere, alt efter Anvendelsen.

Kun Broægger-Skamlen havde et Ben.

Skamler fremstilles nu paa forskellige Maader, f. Eks. Hvileskamler, udstoppet og anbragt foran den bløde Lænestol til Fødder og Underbenene.

Med Skamler gaar det som med alt andet, — der er intet nyt under Solen, — alt er bare det samme, men paa en lidt anden Maade.

T. Kragelund.

Den fælles Bysmedje i Gerndrup

Mange Steder var de gamle Bysmede en Slags »kommunale« Embedsmænd. I Gerndrup i Brørup Sogn ejede Bylaget Smedjen og den tilhørende Jordlod paa ca. 7 Tdr. Land. Saadan havde Forholdet været siden Udskiftningen og antagelig endnu længere tilbage.

Ved Midten af forrige Aarhundrede var den sidste Bysmed blevet for gammel og dertil noget drikfældig. Saa Bymændene ønskede en ny. En ung Smedesvend, Thomas Pedersen Kjems fra Mejlby i Sønderjylland, havde en Tid arbejdet i Smedjen.

Ham var Folk kommet til at synes saa godt om, at de nu henvendte sig til ham for at faa ham til at blive den gamles Afløser. Kjems vilde godt være Smed i Gjerndrup, men paa den Betingelse, at han kunde købe Smedjen og Jordlodden i Selveje. Det gik Bymændene ind paa.

Nedenfor gengives det Skøde, der satte Punktum for denne Rest af det gamle Landsbyfællesskab. Vi ser, det ophæves paa den Maade, at Bymændene delte Værdierne i Forhold til deres Hartkorn.

Smedearbejdet var hidtil blevet udført ved, at den ansatte Smed arbejdede for Gaardmændene, naar de selv kom med det nødvendige Jern og Kul og en Mand til at hjælpe Smeden og saa helst nogle Snapse til at stramme ham op med. Der fortælles, at Arbejdets Kvalitet steg med Snapsenes Antal. Nu hørte det op. Smeden maatte saa vidt muligt selv se at klare det.

Det gamle Beboelseshus var gravet saa langt ind i Brinken bagved, at Taget næsten naaede ned til Jorden paa Nordsiden. En Aften da Smeden var gaaet i Seng, formodentlig knap nok ædru, vaagne- de han ved et vældigt Spektakel over sit Hovede. Han saa da, at der stak et Par Hestehove ned gennem Loftet. Det gjorde ham saa forskrækket, at han raabte op og skreg, at den Onde var kommen for at hente ham. Forklaringen var den, at en Hest havde søgt at »græsse« paa Taget og derved havde jaget Forbenene ned gennem baade Tag og Loft.

I 1868 byggedes et nyt Beboelseshus med Stald og Lade i den vestre Ende. En senere Ejer indrettede en lille Sal i den østre Ende 1902—1907, som bl. a. brugtes af Gerndrup Afholdsforening til Sammenkomster og ellers var Fritidshjem for Ungdommen. Naar der var større Sammenkomster, sagde

man undertiden for Spøg, at der var »Gild i æ Smejs End'!«

»SKIØDE.

Vi underskrevne Selveiere i Øster, Sønder og Vester Gierndrup Bye i Brørup Sogn, Malt Herred, som i Forening fra Byernes Udskiftningstid have Ejendomsret over det i Øster Gierndrup beliggende Smedehuus med Byggeplads, Have og tillagte Jordlodder, som har ingen Gammelskat og er ved den ny Matrikul anført under No. 15 Østergierndrup til 2 Skpr., 1 Fdk., $\frac{3}{4}$ Alb. Hartkorn, sælge herved til Smed Thomas Pedersen Kiems og hans Arvinger denne Eiendom med Herligheder, Rettigheder, Pligter og Byrder, saaledes som vi hidtil have eiet samme, navnlig med eiendomsret til Tiender for Kongen og Kirken af Korn og Kvæg, til Raadighed fra Dato.

Da den akkorderede Købesum 900 Rdlr., skriver Ni Hundrede Rigsdaler Rigsmynt, saaledes som aftalt er, er berigtiget ved Beviis, saa erklære vi herved for os [og] Arvinger Alle og Enhver at bemeldte Thomas Pedersen Kiems og hans Arvinger er fra Dato paa lovlig Maade Eier af bemeldte Smedehuus med Jorder i vort Sted, og har han fremdeles at svare, betale og udrede alt, hvad af Bygning og Jord skee bør. Tiendeafgiften til Præsten indbefattet, og betale vi dette Skiøde med $\frac{1}{2}$ proc. Afgiften efter det Forhold, hvori vi deler Pengene, nemlig efter nyt Hartkorn.

Dete Skiøde maa taale de Anmærkninger, som Retsskriveren maatte finde Anledning til for saa vidt Lodtagernes Eiendomme uden Undtagelse af Smedehuus med Jorder maatte være pantsat, saalænge samme efterhaanden taber Betydning, forøvrigt hjemler samme efter Løven.

Til Stadfæstelse vidnesfast under vore og Enkens Laugværgeres Underskrivter.

Eschelund, den 10. Marts 1855.

1. Anders Tonnesens Enke med Laugværge Jesper Tonnesen. 2. Peder Christian Hansen. 3. Hans P. Jensen. 4. Peter Jørgen Petersen. 5. Jens Pedersen. 6. Hans Sørensen. 7. Mads Nielsen. 8. Søren Sørensen Koed. 9. Laust Simonsen. 10. Hans Olesen. 11. Hans Nielsen. 12. Søren C. Sørensen. 13. Jacob Jepsen ved Jep Jacobsen. 14. Laust Andersen. 15. Mads Laursen. 16. Hans Rasmussen. 17. Poul Poulsen.*

Th. Kjems.

Et præstepar på bålet

Det er ejendommeligt, at på et par af de steder i vort amt, hvor hekseforfølgelsen var allerværst, ser det ud til, at de bål, der først tændtes, er tændt for at brænde præster.

Præsten hr. Jens Hansen Rusk i Lønne var, så vidt man ved, den første, der blev brændt for troldom i amtets vestkystsogne. Og — som så ofte ved disse grusomheder — fløj der gnister fra hans bål og tændte andres. Under forhøret, der afholdtes efter domsfældelsen, og som sædvanligvis foregik paa Pinebænken, udlagde den gamle præst nemlig medskyldige, mod hvem der senere rejstes sag*).

På tilsvarende måde gik det i Øster Horne herred. Men hidtil har kilden til historien om denne præst, *hr. Jens Pallesen i Hodde-Tistrup*, været meget knap og heller ikke samtidig med manden. Kilden er præsteindberetningen til biskop Block 1766. Den er 200 år senere end selve begivenhe-

*) Fra Ribe Amt VII 397-99, VIII 138, 156.

den**). Den beretter: »Hr. Jens Pallesen 1562 mandagen post Fest. Om Sact. [2/11] på en høj lidet fra Tistrup kirke for begangen troldom brændt.«

Imidlertid har jeg fundet sagen bekræftet i en samtidig kilde, nemlig i Riberhus lensregnskab 1562. Her findes blandt indtægterne følgende post: »Opboren for Hr. Jensiis gotz i hode oc sin hustrus godtz som hagde giordt troldom oc bleff brendt — 100 dl.«

Efter dette ser det ud til, at både præsten og præstefruen har givet sig af med de sorte kunster — eller måske rigtigere: beskyldtes derfor — hvorfor deres samlede boslod inddrages under kronen. Den indbragte forøvrigt ikke fuldtud de 100 rd. Der måtte fradrages en lille gæld til slotsskriveren på Koldinghus. Regnskabet melder herom: »Giffuet Jacob schriffuer paa Koldinghus, som hr. Jens var hannem plictig, ther bleff brendt, 6 dl.« — En nettoformue på 94 dl. tyder iøvrigt på nogenlunde jævn velstand i hine tider.

Det er antagelig den energiske, men iøvrigt temmelig utiltalende Otte Clausen på Nørholm, der har rejst sagen mod hr. Jens og hans hustru. Herremanden mente, at hans frue Dorethe Daa og deres barn var forgjort. I et kongebrev, udstedt et halvt års tid efter bålfærden, tales der om, »at nogen trolfolk nogentid siden forleden haver udlagt en ved navn Bertel Nielsen at skulle have været med i raad og gerning og forgjort hans [Otte Clausens] hustru og barn.«

Disse trolfolk har utvivlsomt været hr. Jens Pallesen og hans hustru.

H. K. Kristensen.

**) Anf. skr. VII 394.

Et kig i et gammelt bindfoer

Som mangfoldige andre tingbøger og regnskaber er Kærgård birks tingbog for 1654 indbundet i et gammelt middelalderligt pergament, hvis smukke munkeskrift er raderet bort, i hvert fald på ydersiden — forøvrigt ikke særlig grundigt. Endnu pranger omtrent midt på siden et stort bogstav i sin klare, røde farve.

Inden for pergamentet tjener nogle tilklippede papirblade til at stive bindet af; de svarer altså til papstykket i bogbindet i vore dage. I de tre hundrede år, der er gået siden bindet sattes på, har bladene løsnet sig så meget, at man kan kigge ind mellem dem og læse en væsentlig del af, hvad der står.

Det samme var tilfældet ved mange andre gamle bindfoer. For et par år siden undersøgte palæografen *J. Raasted*, Universitetsbiblioteket, indmaden i en række gamle bind. Han var bl. a. i *Ribe* og undersøgte latinskolens bibliotek. Her fremdrog han enkelte private breve, stykker af Henrik Schmidts lægebog, et enkelt blad af skolens regnskab og ca. 100 små fragmenter af messebøger, gradualer og helgenkrøniker. Det ældste af disse er dateret til ca. 1100, så det er lige så gammelt, måske ældre end selveste *Ribe Domkirke*.

Men tilbage til vore mere beskedne tingbøger fra Kærgård! Her vil vi forøvrigt i nr. 134, d. e. for året 1649, under bindets pergament finde gamle breve til herreds- og birkeskriveren Jørg. Rask.

I tingbogen 1654 er det ikke breve, der udgør indmaden. Det er papirer, der nærmest må siges, at være en samling kladder. Det hele er skrevet med en ret smuk hånd, der ikke er tingskriverens.

Der er udregninger, gudelige betragtninger, udkast til mindre breve og ligeledes udkast til et par biografier eller rettere »personalia«, d.v.s. den del af ligtalen, der behandlede den afdødes afstamning, levnedsløb og kristelige endeligt, og som på reformationstiden indførtes af adelen og derefter også holdtes over borgere og bønder. Ligprædikener over adelige er trykt i stort tal, men borgeres og endnu langt mindre bønders er selvfølgelig yderst sjældne fra denne tid. Her præsenteres vi altså for et par, af hvilke den ene gengives til sidst. Selve prædikenen, ordet om livet og døden og det kristne håb, udelades. Denne del er nemlig nedskrevet meget fragmentarisk, nærmest kun stikordene. Mere behøvede en gejstlig vel ikke. Derimod måtte han have de nøjagtige data i biografien.

Endvidere er der med flydende hånd skrevet et stykke på latin. Da indholdet er så blandet, og der er skrevet både på kryds og tværs og på langs, og der er overstregninger og rettelser, er bladene ganske givet kladder.

Men hvor er det skrevet, og hvem har skrevet det?

Om det første er der ingen tvivl. Det er skrevet i *Varde*. Følgende udkast røber det: »Eftersom jeg har betjent hæder[lig og]*) højlrærde mand *M. Jørgen Pallesen* samt hans [. . . .] så er jeg gerne begærendes noget for min umage og tjeneste efter eders egen gode ve[l betænkende]«. Magister Jørgen Pallesen Jerne var præst ved Sct. Jacobi kirke i Varde 1632—53. Både han og hustruen døde 1653.

---

*) Hvor der er sat [], mangler nogle ord, fordi papiret er bortklippet, eller ordene er ulæselige. Nogle steder har jeg søgt at rekonstruere det manglende.

Et andet udkast lyder: »Eftersom [der] rester mig underskrevne hos [salig] *Maren Rasmusdatters* arvinger for lyset at tænde til corsang om aftenen ud i ti år, som er til fastelavn ao. 1644, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52 og 53, som den danemand *Jens Nielsen* beretter: samtlige *arvinger**) tilkommer at betale. Og er jeg derfor min betaling på det allervenligste begærendes, at jeg måtte bekomme.« — Også *Maren Rasmusdatter* var en meget kendt person i den tids Varde. Hun tilhørte aristokratiet, havde været gift med borgmester Niels Thomsen; hun var velhavende, drev stor handel og anden håndtering og havde under Kejserkrigen haft indkvartering af hopmand Printzendorf og bekostet over 800 dalere derpå, hvilket beløb hun trods adskillige borgeres protest fik godtgjort. C. Lindberg Nielsen oplyser, at hun levede endnu 1640. Hun er altså død 1653 først på året, før fastelavn. *Jens Nielsen* var hendes søn og rådmand i byen**).

Hvem er så skribenten?

Af de foran anførte forstår man, det er en gejstlig. Notaterne viser, at forfatteren tændte lysene til korsang, og derfor kunne man tænke sig, at han er en af latinskolens folk. Denne korsang er en levning af den katolske middelalders tidebønner; den holdtes i Jacobi kirke så sent som til 1853. Lindberg Nielsen nævner i sin bog om Varde flere rige enker, der testamenterede voksllys til denne gudstjeneste. Nu kan givernes række forøges med *Maren Rasmusdatters* navn. Latinskolens disciple skulle daglig »gå i kor« sammen med deres læ-

---

*) Ordet overstreget.

**) C. Lindberg Nielsen: Varde bys historie 21 ff, 26, 58, 281, 296.

rere*). Her nævnes altså, at der holdtes kor om aftenen. Man skulle da tro, forfatteren var rektor *Jens Pedersen*, der også var Vardes degn, og som sang i Jacobi Kirke. Det var da naturligt, om han også tændte lysene til korsang. Han blev imidlertid først rektor 1649, og så kan han jo ikke godt have tændt lysene i 44. Hørerne kender man ikke så meget til; i reglen var de her kun kort tid ad gangen. Lindberg Nielsen nævner fra denne periode kun *Th. Henriksen Vejle*, men ifølge Arends »Gejstligheden i Slesvig og Holsten« blev han præst i Hvidding 1647. Og der var kun en hører ad gangen ved den lille latinskole. Lad os da se på byens øvrige præster. Af notaterne fremgår det tydeligt nok, at det ikke kan være magister Jørgen Pallesen. Kappellanen var det heller ikke, da kappellaniet havde været nedlagt siden 1603 og først genoprettedes 1651. Byens anden sognepræst *Hans Hansen Bagger* ved Sct. Nicolaj blev præst her 1639, og selv om han døde 20. marts 1653, kunne han være forfatteren, da kladdens seneste tidsangivelse synes at være 1653 »til fastelavn«, og fastelavn var den 20. februar.

Det var dog ganske utænkeligt, at præsten ved Nicolaj optrådte ved korsangen i Jacobi. I den tid holdt man så strengt på sognegrænserne, at sligt ikke ville blive tålt. Afgørende er det, at det var under præstens værdighed at tænde og slukke lysene. Det var degnens bestilling. Landsarkivar C. Lindberg Nielsen, hvem jeg er så megen tak skyldig, har været så venlig at oplyse mig om, hvordan forholdene var 1785 ifølge en opgørelse over klokkerens løn (på den tid var klokker- og kordegneembedet forenet).

*) Se om korsangen Lindberg Nielsen anf. skr. 238 f.

I opgørelsen hedder det:

»Klokkeren til begge menighederne her i byen nyder årlig dagen efter nytår

A. af Jacobi kirke

1) Løn	27 rdl.
2) For lys i corsangen på alle søn- og helligdage fra allehelgensdag til kyndelmisse samt dem at tænde og slukke	
a) i chorets lyse-cron	1 rdl. 2 mk.
b) den nederste crone og lyse-arm	1 rdl. 2 mk.
c) mad. Thaulows lyse-arm ...	2 mk.
d) Maren Graafods lyse-crone, der betales af den, der har hendes enge i leje, ikke af kirken, men er dog hidtil gået igennem værgens hæn-der	1 rdl. 4 mk.
	4 rdl. 4 mk.«

Det var altså degnens bestilling at passe lysene, og det var det sikkert også i 1600-tallet. Da det som nævnt foran ikke kan have været den daværende degn, rektoren, nødes vi til at tro, at han har haft en hjælper, en substitut, måske en af latinskolens store disciple, der endogså efter afslutningen på latinskolen kan have fortsat med degnebestillingen, selv om rektoren stadig var degn af navn. Af et retssag i 1727, som Lindberg Nielsen ligeledes har sendt mig uddrag af, fremgår det, at høreren da forestod sangen i Nicolai kirke, og at man brugte en latinskolediscipel til at være »kordegn«, som præsten ved Nicolai kaldte det. Disciplen, der var indblandet i sagen, var forøvrigt Jens Baggesen, digterens bedstefar, og to år senere kaldet til degn i *Føvling*, hvor han virkede dygtigt til sin død.

Der er da ikke ringe sandsynlighed for, at kladdens forfatter er en discipel fra Varde skole.

Det foran omtalte »personalia« lyder således: »Denne salige danemand *Thomas Andersen* var fød udi Houn sogn af erlig egteforældre, hans fader Anders Madsen, moder Maren Madtzdatter, efter at Gud allermægtigste etc. Var hjemme hos hans forældre, indtil han var 12 år, og emedlertid er han kommen til Nørholm til E. og Velb. mand [Claus] Strangesen, som holdt hannem til shreder handverk og vor hos hannem ud i 10 år. Siden haver han vandret på skreder handverk og kom først til Ribe og var der i 4½ år. Kom derfra over til Seeland til Kiøbenhaffuen og på atskillige steder udi 8 år. Er så kommen hjem igen og så kommen udi tjeneste og tient E. og V. mand Hans Lange til Nørholm og tjent hannem for en shreder, for skötter og for fouged på 11: Er så kommen udi ægteskab med [. . . . .] og gudfrygtig pige Johanne Pedersdatter og stod deres bryllup på Nørholm Ao. 1607 og haver de levet sam[men]. Straks derpå haver han begivet sig her til byen og bleven borger, og her haver de levet en meget venlig og [. . . . .] udi 28 år. Imidlertid haver (et par ord ulæselige, og resten af dette blad afklippet) for 7 ugers tid forleden er han bleven syg og skrøbelig, blev beret af hr. Jørgen i Grimstrup*). (1½ linje ubeskrevet) døde imellem onsdag og torsdag om natten, der klokken kunne være ved 12 slet. 76 år gammel.«

H. K. Kristensen.

---

*) Jørgen Jørgensen Grimstrup, † som præst i Grimstrup 1655.

Mettes Pøt og Ølges Krog

I »Brørup Sogns Historie« Side 114 om Gjerndrup staar der i en Fodnote: »Af Marknavne i Sognet, som vist ikke kan stedfæstes nu, er: Mettes Pøt og Ølges Krog.«

»Mettes Pøt« er en lille moseagtig Lavning nord for Gjerndrup Kro, liggende ind til Byvejen og mellem Vejene til Vejle og Lindnud. Tidligere var den altid fyldt med Vand om Vinteren, nu er der Have og Byggepladser, og den tilhører Landpost A. J. Madsen og Snedker Henry Nielsen. Hvorfra Mette-navnet stammer vides ikke.

Ølges Krog, udtalt Aalges Krog = Aalegaards Krog, er et mindre Stykke Eng- og Kærjord ved Gjerndrup Aa. Det har tidligere hørt til Matr. Nr. 7 a Øster og Sdr. Gjerndrup og har nu Matr. Nr. 7 z og tilhører Gdr. Chr. Jakobsen.

Th. Kjems.
